شانۆ، وەك مێژوو، وەك وەرگێڕان

داستان بەرزان

لەگەڵ ئەوەی سەرچاوە شانۆییەکان ڕێژەیان کەمە و لە ئاست ئەوەدا نین خوێندکاران و ئارەزومەندانی بواری شانۆ بیکەنە دەروازەیەك بۆ تێکەیشتن و بەدەستهێنانی زانیاری ، زۆرکات نەبوونی سەرچاوە شانۆییەکان بە زمانی کوردی گرفتی خوێندکارانی شانۆیە، هاوکات ئەوەی لەمرۆدا جێگەی سەرنجە خوێنەرانی بەرهەمەم و سەرچاوە شانۆییەکانیش کەم و دیاریکراون، بەوانەشەوە کە خۆیان خوێنکار یان ئارەزوومەند یاخود هونەرمەندی بواری شانۆن و هەر سەرچاوەیەك بۆ ئەوان دەستکەوتێکی گرنگە و پێویستە ئاگاداری بن و هەروا بە سانایی تێینە پەڕێنن.

مێژووی هونەری شانۆ لە کوردستان مێژوویەکی هێند کۆنی نییە، ئاشکرایە ئەم هونەرەش لە ڕێگەی شانۆیی عێراقییەوە بە ئێمە گەیشتووەو گەشەی کردووە، بەلاّم ئەوە ناکاتە ئەوەی کورد وەکو میللەتێکی دێرینی سەر ئەم زەمینە بەتاڵ بێت لەو کردارانەی کە بەسەرەتای سەرهەڵدان و دروستبوونی هونەری شانۆ دادەنرێن، لەوانە (ڕاو و شکارو ئاگر و جەنگ و مانەوە لە ئەشکەوت و بەرهەڵستی دژی ئاژەڵە دڕندەکان) هەروەها (سروتە ئاینی و جەژن و بۆنە نەتەوەیی و یارییە کلتورییەکان) کە ئەوانیش جۆرێك لە ئاماژە و کرداری شانۆییان تێدا دەبینرێت، باسکردنی ئەم باسە پەیوەندی بە بابەتە سەرەکییەکەمانەوە نییە، هێندە هەیە دەمانەوێت بڵێین ئەم هونەرە نامۆ نییە بە گیان و ڕۆحی ئێمە و گرنگی پێدان و قاڵبوونەو شارەزابوون لێی، کارێکی پێویستە بەتایبەت ئەوانەی مەیلیان لێیەتی و دەیانەوێت بە شێوەیەکی زانستی بەم هونەرە ئاشنابن.

کتێبی(مێژووی شانۆ) لە نوسینی (ولیام جیمز دۆرانت)و وەرگێڕانی نوسەر و هونەرمەند (پێشڕەو حسێن)ە یەکێکە لەو کتێبانەیە کە بەڕێوەبەرایەتی خانەی وەرگێڕان لە دوو توێی (610)لا پەڕەدا چاپ و بلاّویکردۆتەوە.

ئەم کتێبە لە نۆ وەرز پێکهاتووە و هەر وەرزەو باس لە قۆناغێکی مێژوویی دیاریکراوی هونەری شانۆ دەکات، وەرزی یەکەم لە ژێر ناوی (مرۆڤ و شانۆ)دا لە سەرەتای سەرهەڵدانی مرۆڤایەتی ئەدوێت ئەو پەیوەندییە قوڵە دەخاتە ڕوو کە مرۆڤ بە هونەری شانۆوە هەیەتی، سەرەتا مرۆڤ لە ئە نجامی بەرکەتنە جۆراو جۆرەکانی لەگەڵ سروشت توشی هەڵوێست و باری دەروونی جیاواز و دەبێت، بۆ ئەمەش پەنا دەباتە بەر شێوە سەرەتاییەکانی گوزارشت کردن لە ئازار و خرا پی بارو دۆخ و غەمگینی و بەختەوەرییەکانی، مرۆڤ بونەوەرێك خاوەنی جوڵە و دەنگ، کەواتە بێ ویستی خۆی بەشێك بووە لە پرۆسەیەکی بەردەمی شانۆیی، ئەمەش وادەکات شانۆ بەجۆرێك لەگەڵ ڕۆح و دەروونی مرۆڤدا یەکانگیربێت، جیاکردنەوەیان کارێکی زەحمەت بێت.

لەو دەروازەیەوە نوسەر دەچێنە ناو باسەکەوە و دەیەوێت بەشێك لە مێژووی شانۆ بخاتە ڕوو، چونکە مێژووی شانۆ شانبەشانە لەگەڵ مێژووی مرۆڤایەتی و لە هەر قۆناغێکی ژیاندا شانۆش قۆناغی خۆی هەیە، بۆ نمونە قۆناغی شانۆ لە یۆنان کە بە سەرەتایەکی مێژوویی گرنگ دادەنرێت و شانۆ لەوێوە فۆڕمی دیاریکراوی خۆی وەردەگرێت،(تێسپس)وەك یەکەم ئەکتەرو دەرهێنەر لەوێوە سەرهەڵدەدات، هەر لەوێویشەوە(سۆفۆکل و یۆربیدس و ئەسکیلۆس) وەك یەکەم تراژیدیانووس و (ئەرستۆفانیس)وەك گۆمیدیانووس دروست دەبێت، دواتر کارو بەرهەمەکانی ئەوان دەبنە بنەما بۆ کاری شانۆیی و بەبێ گەڕانەوە بۆ سەر تێکست و شێوازی نمایشەکانیان مەحاڵە بتوانین لەم هونەرە تێبگەین، هەر لەم قۆناغەشدا شانۆ بەشێك بووە لە ژیانی ئاینی خەڵك و شانۆیان کردۆتە سەرچاوە بۆ وەرگرتنی ئامۆژگاریی و پەند و زانیارییە ئایینیەکان.

هەروەها شانۆ لە ڕۆمانیاش لە جوڵەدابووە و شوێنی نمایش و بینەران و کەرەستەکانی شانۆکانیان جۆر و تایپی خۆی هەبووە و ئەوانیش خاوەنی مێژوویەکی دەوڵەمەندی شارستانین و باسکردنی مێژووی شانۆ بە بێ باسکردنی ئەوان کەم دەهێنێت، دیاترین شانۆنامەنوسانی ڕۆمانی هەریەك لە (میناندرۆس و سینیکا)یە کە هەر کامیان بگرین لە قۆناغی خۆیاندا و بگرە تا ئێستاش خاوەنی کاریگەری تایبەتین بەسەر ڕەوتی شانۆی جیهانییەوە، ئەوەتا (سکالیژی) باشترین ڕەخنەگری سەردەمی ڕێنیسانس، سینیکا لە یۆربیدس بە باشتر دەزانێت، وە کاتێك ئەدەبی ئەو دەمە زیندوکرایەوە، ئەو کەسەی بەرهەمەکانی بووە بنەمای ئەو شانۆنامانەی بە زمانێکی نوێ دەنوسران، سینیکا بوو، مەزنی و قوڵی ئەم نوسەرە لە ئاستێکدابووە کە کاریگەریی لەسەر (شکسپیر) جێهێشتووە، بۆیە لە کتێبی (مێژووی شانۆ)دا گرنگی تایبەتی بە مێژووی شانۆی ڕۆمانی دراوە و لە ژێر چەندین ناوی جیاوازدا دەربارەی هونەری شانۆ لەم وڵاتەدا نوسراوە.

شانۆ لە هەموو قۆناغێکدا شوێنێك بووە بۆ بینینی حەقیقەت، هەر قۆناغێکی مێژوویش کێشەی لەگەڵ حەقیقەتدا هەبووبێت، کێشەی لەگەڵ شانۆشدا هەبووە.

سەرهەڵدانی مەسیحیەت لە ئەوروپا دەبێتە سەردەمێکی ناهەموار بۆ تەواوی فەرهەنگ و و کۆمەڵگا، ئەو دەم ئاین دەبێتە تەنیا کەلێنێك بۆ گەیشتن بە حەقیقەت، هونەری شانۆش لەم نێوەندەدا و لەگەڵ گەشەسەندنی زیاتری مەسیحیەت لە ئەوروپادا، بە دۆخێکی دژواردا تێدەپەڕێت، بەجۆرێك شانۆ لە ئەرك و پەیامی خۆی دادەماڵرێت و دەکرێتە هۆکارێك بۆ گەیاندنی گوتاری ئاینی مەسیحیەت، ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی ئەم هونەرە بوونی ڕاستەقینەی نامێنێت و لە تاریکایی کڵساکاندا لە شێوەی نمایشی بچوکی ئاینی و مەزهەبیدا پێشکەش دەکرێت.

دوای تێپەربوونی ئەم قۆناغەو هاتنی شۆڕشی ڕێنێسانس کە کاریگەری بەرچاو لە هەموو بوارە جۆربەجۆرەکانی ژیان و گوزەرانی خەڵکی دەکات و گۆڕانکاری ڕیشەیی لە دید و فیکردا ڕوودەدەن، شانۆش وەك هونەرێکی زیندوو، بە پشت بەستن بە فیکری نوێ پێدەنێتە قۆناغێکی نوێوەو بە شێوازێکی دیکە گوزارشت لە خۆی دەکات.

لە سەردەمی (ئەلیزابێت)دا شانۆ لەسەردەستی مارلۆ(1564_1593)و شکسپیر(1564_1616) قۆناغێکی نوێ بەیان دەکات، ئەوەتا جێگە دەستی شکسپیری گەورە شانۆنامەنوسی بەریتانی بە جۆرێك بەسەر شانۆی جیهانەوە دیارە، ڕۆژانە لە وڵاتە جیاوازەکانی جیهاندا لە ڕێگەی قسە و باس و لێکۆڵینەوەی وردی شانۆنامەکانییەوە، کۆد و نهێنی تازە دەدۆزرێتەوە و بەچەندین شێوازی جیاواز نمایشنامەکانی پێشکەش دەکرێن و لە چەندین دیدگاوە ڕەهەندی نوێ لە کارەکانیدا دەخرێتە ڕوو.

بەو شێوەیە شانۆ لە زۆرینەی وڵاتانی دونیادا گەشە دەکات و هەر وڵاتەو بە پشت بەستن و بە داب و ئاین و کلتور و جوگرافیا و ڕۆشنبیریی خۆی شێواز و تایبەتمەندی بە شانۆ دەبەخشێت، بۆ نمونە لە (فەرەنسا و ئیسپانیا و ئیتاڵیاو ئەڵمان)دا شانۆ دەبێتە هونەرێکی دیار و شان بەشانی بوارەکانی دیکە کاریگەری خۆی دەبێت و چەندین و نوسەر و دەرهێنەر و ئەکتەر و هۆڵ نمایشی شانۆی بە ناوبانگ دروست دەبن و تا ئێستاش لە جیهاندا باس دەکرێت و هەندێك لەوانە وەرچەرخان و داهێنانی تایبەتیان لە شانۆدا کردووە و بوونەتە کەرەستەیەکی پەروەردەیی لە ناوەندەکانی خوێندنی تایبەت بە شانۆدا، لەم کتێبەشدا بە گرنگییەوە باس لە کار و بەرهەم و داهێنانەکانی ئەم وڵاتانە کراوە و خوێنەر لە ئەنجامی خوێندنەوەی کتێبەکەدا بە تەواوەتی لە وردەکاری مێژوویی و کاریگەرییەکانی شانۆ لەسەر کۆمەڵ تێدەکات.

لە ڕابردوودا کتێب و سەرچاوە دەربارەی مێژووی شانۆ کراوتەنە کوردی و هەریەکەیان لە کاتی خۆیدا خزمەتی بە فێرخوازان و ئارەزوومەندانی شانۆ کردووە، بەڵام تا ئەم ساتەوەختە هیچیان هێندەی کتێبی (مێژووی شانۆ) لە لایەنی مێژوویی شانۆدا دەوڵەمەند نییە، ئەم کتێبە بایەخ و گرنگییەکی تایبەتی بۆ فێرخوازان و دۆستانی شانۆ هەیە، لێرەشەوە دەکرێت دەستخۆشی لە وەرگێری کتێبەکە(پێشرەو حسێن)بکرێت و ماندووبوونی بنرخێنرێت، بۆ وەرگێڕانی سەرچاوەیەکی وەها گرنگ بۆ دامەزراوە ئەکادیمییەکان و بەهرمەندانی هونەری شانۆ.

Dastan.barzan@gmail.com